

Annona Nova IX.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2018

Szakmai lektorok:

Bandi Szabolcs, Csibi Norbert, Fedeles Tamás, Jóri Anna,
Kárpáti András, Kisantal Tamás, Antonio Domingo Lilón,
Pete Krisztián, Polyák Petra, Szabó Veronika, Takáts József

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 17-0071

Felelős kiadó:
András Csaba

Szerkesztők:
Fenyő Dániel, Rétfalvi P. Zsófia

Olvasószerkesztők:
Endródi Edina, Nagy Tamás,
P. Simon Attila, Várdai Levente

Borítóterv és tördelés:
Kiss Tibor Noé

Nyomdai előkészítés és kivitelezés:
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2018
© A szerkesztők, 2018

Minden jog fenntartva.

Borítófotó:

David Eccher / Flickr / <https://www.flickr.com/photos/davideccher/9589731219>

Tartalomjegyzék

Szatmári Áron: Előszó	7
Árvai Attila: Quine és Sartre a megismerésről	11
Csapó Gyöngyvér: A Sötét Triád és a mentalizáció kapcsolatának vizsgálata	21
Endrődi Edina: Vélekedések az 1765-ös bélyegtörvényről bostoni patrióta újságokban	35
Flach Richárd: Bevezetés a nem-szuicidális önsértés jelenségébe	49
Horváth Klaudia: Szerelmi kényszervarázslat papiruszon és varázsgemmakon	65
Karácsonyi Krisztina: A komplex és az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete	73
Kocsis Árpád: Fecsegések <i>Coetsee és a depresszió</i>	89
Mogyorósi Renátó: Visegrád – a háború és a béke kongresszusa	99
Nagy Tamás: A társas identitás nyelvi megjelenése magyar nyelvű zenei blogok posztjaiban a többes szám első személyű, kijelentő módú igei személyragokat tekintve	113
Ónya Balázs: A nemlétező enigmák nyomában – Altrichter Ferenc Wittgenstein értelmezésének bírálata	127
Radnai Dániel: Realizmus-képzetek a Mikszáth-recepcióban (1887–1945)	139
Simor Kamilla: A komplex struktúra és a plaszticitás problémája <i>A lé meg a Lolában</i>	153
Sipos Balázs: A Pécsi Orvostudományi Egyetem épületfejlesztési koncepciói 1947 és 1959 között	165
Szántó Ákos: A <i>Népszabadság</i> és a <i>New York Times</i> hidegháborús beszámolóinak összehasonlítása a nicaraguai forradalom 1978 és 1979 közötti eseményeinek példáján keresztül	177
Takács Barbara: Varázsgyűrű a sikerért <i>Egy graeco-egyiptomi mágikus rituálé</i> (<i>PGM XII. 270-350</i>)	191
Boszoki Petra: Laudáció Kiss Andrea Kriszta szövege elé	203
Kiss Andrea Kriszta: Jókai Mór nőábrázolása <i>Milyenek a nők?</i> című novelláskötetében	203
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216

Karácsonyi Krisztina vagyok, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának elsőéves magyar – hon- és népismeret tanári MA szakos hallgatója. A kutatási témám a magyar főnévi csoport morfoszintaktikai szerkezete, generatív nyelvészeti, fáziselméleti megközelítésben. Ezen téma egy szeletét jelentette a XXXIII. OTDK Általános és magyar nyelvészet tagozatában bemutatott Pre-D nem birtokosi pozíció című dolgozatom, amellyel II. helyezést értem el. A 2016/2017-es tanév óta a PTE Nyelvtudományi Tanszékének demonstrátoraként tevékenykedem, ennek keretei közt részt vehetek a Mondattan I. és II. kurzusok szemináriumi oktatásában, témavezetőm, Farkas Judit kurzusaiba bekapcsolódva, de gyakran (és szívesen) tartok konzultációkat a hallgatóknak az órarendi alkalmakon kívül is.

KARÁCSONYI KRISZTINA

A komplex és az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete

A tanulmány témája és felépítése

Jelen tanulmány a komplex, valamint az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezetét veti össze. Írásom a következő módon épül fel. Először bemutatom a deverbális főnevek három nagyobb csoportját, majd ismertetem a komplex, illetve az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezetét. A tanulmányt rövid összefoglalás zárja.

A magyar deverbális főnevek és jelentéstani csoportosításuk

A magyar nyelvben Laczkó¹, Oszoli², valamint Farkas és Alberti³ alapján öt produktív deverbális főnévképző létezik. Ezek az -Ás

- 1 LACZKÓ Tibor: „Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés”, in: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*. Akadémiai, Budapest, 2000, 293–405.
- 2 OSZOLI Borbála: *A -hatnék deverbális főnévképző morfoszintaktikai jellemzése*, MA tanári szakdolgozati tanulmány, Pécsi Tudományegyetem, Magyar nyelv-és irodalomtudományi Intézet, Nyelvtudományi Tanszék, Pécs, 2014. (kézirat)
- 3 ALBERTI Gábor – FARKAS Judit (megj. előtt): „Modification”, in: LACZKÓ Tibor – ALBERTI Gábor (szerk.): *Nouns and noun phrases. Comprehensive Grammar Resources: Hungarian*.

(1a), az -Ó (1b), a személyre (1c), illetve az eseményre utaló -(V)t (1d), valamint a -hAtnék (1e).

(1a) Mari *elküldése* Pécsre rossz ötlet volt.

(1b) A cikk *megírója* jutalmat kapott.

(1c) Dóra Péter *felfedezettje*.

(1d) Amerika *felfedeztetével* új korszak nyílt a kereskedelemben.

(1e) Péter állandó *társaloghatnékja* teljesen kiborít.

A deverbális főneveknek Laczkó⁴ alapján három csoportját különböztethetjük meg. Ezek az egyszerű esemény (2a), a komplex esemény (2b), valamint az eredmény (2c) jelentésű deverbális főnevek.

(2a) Ez a gyerek csak a *pusztításban* leli örömét.⁵

(2b) A kártékony rovarok *elpusztítása* után János kifestette az egész házat.

(2c) Még nem mértük fel, hogy mekkora volt a tornádó *pusztítása*.

A komplex esemény jelentésű főnevek teljes mértékben öröklik a képzés bemenetétől szolgáló ige jellemzőit (ebből adódóan nem is többszörözhetők). Ez a nagyfokú hasonlóság az ige és a belőle képzett főnév között a másik két főnévtípus esetén már nem áll fenn, hiszen az egyszerű esemény jelentésű főnevek már nem egy cselekvést, hanem egy eseménnytípust, az eredmény jelentésűek pedig a cselekvések elvont, tárgyiasult eredményét jelölik. Ebből adódóan az egyszerű esemény jelentésű főneveknek lehetnek eseményszerkezetre utaló jellemzőik, tehát módosíthatók időtartamra, időbeli kiterjedésre utaló elemekkel, az eredmény jelentésű deverbális főnevek azonban ebből a szempontból úgy viselkednek, mint a közönséges főnevek.

A komplex esemény jelentésű főnevek tehát teljes mértékben öröklik a kiinduló ige argumentumszerkezetét, az eredmény jelentésűek pedig elvesztik azt. Az egyszerű esemény jelentésű főneveknél csupán a képzés bemenetétől szolgáló ige határozói argumentumai maradnak meg. A komplex esemény jelentésű főnevek birtokosa mindig a bemenetül szolgáló ige egy adott argu-

4 LACZKÓ Tibor: „Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés”, in: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*, Akadémiai, Budapest, 2000, 293–405, 332–333.

5 A (2a-c) példamondatok forrása: Uo., 315.

mentumának felel meg, míg ez nem igaz a másik két típus esetében. A (3a) példában szereplő komplex esemény jelentésű főnév birtokosa tranzitív bemeneti igéjéből következően csak a bementi ige páciensi argumentumaként értelmezhető, ellenben a (3b) példában szereplő egyszerű esemény jelentésű főnévi kifejezés esetében a birtokos értelmezhető a bementi ige ágenseként is.

(3a) Péter megoperálása jól sikerült.

(3b) Péter operációja jól sikerült.

A komplex, illetve az egyszerű esemény jelentésű deverbális főnevek két módon különíthetők el egymástól. Mivel előbbiek kizárólag határozott főnévi kifejezésekben fordulhatnak elő, így az a deverbális főnév, ami határozatlan főnévi konstrukcióban szerepel, csak egyszerű esemény jelentésű lehet. Megvizsgálható továbbá, hogy egy adott főnévi kifejezés módosítható-e olyan *való*-s kifejezésekkel, amelyeknek egyéb jelzősített formája is lehet. Ha a főnév kétértelmű, akkor a *való*-s kifejezés egyértelműen a komplex esemény olvasatot hívja elő (4a).⁶

(4a) János ebéd után való felszólalása mindenkit megdöbbsentett az értekezleten.

(4b) János ebéd utáni felszólalása mindenkit megdöbbsentett az értekezleten.

A legrelevánsabb különbség azonban a komplex és az egyszerű esemény jelentésű főnevek között, hogy az előbbiek ugyanolyan jellegű és formájú kifejezésekkel módosíthatók, mint a képzés alapjául szolgáló igék. Az egyszerű esemény jelentésű főnevek aspektuális módosítói viszont gyakran más formájúak. A tanulmány további részében bemutatom, milyen szerkezet rendelhető az egyszerű, valamint a komplex esemény jelentésű deverbális főnevekhez.

⁶ Uo., 316-7/(45).

A szintaktikai reprezentáció elméleti háttere

A szintaktikai szerkezet elméleti hátteréül Grohmann⁷ antilokalitás hipotézisét is felhasználó fáziselmélete szolgál. A monográfia Chomskynak a minimalista program során⁸ kifejtett rendteremtő elveit kristályosította ki. A modell, illetve a benne használt szerkezeti elképzelések illeszkednek az univerzális grammatikához, illetve a szerkezet létrehozása során újra alkalmazásra került az X'-elmélet⁹ is.

Grohmann a szintaktikai szerkezetben három *szerteágazó tartományt* (Prolific Domains) különböztet meg, amelyek a mondat szintaktikai szerkezetét három részre osztják fel. A szintaktikailag „legalacsonyabb” tartomány a tematikus kapcsolatokért felelős theta zóna ($\Theta\Delta$), amely a vP héjig tart. Efölött helyezkedik el az egyeztetésért felelős phi zóna ($\Phi\Delta$), amelynek a legmagasabb szintaktikai kategóriája az IP kiterjesztés. A szerkezetben legmagasabban a diskurzussal kapcsolatos jegyeket meghatározó omega zóna ($\Omega\Delta$) helyezkedik el, amelynek csúcán az angol mondategységet lezáró CP helyezkedik el.

Az *antilokalitás* fogalma szerint a mozgásnak nem szabad túl lokálisnak lennie,¹⁰ azaz az egy „szerteágazó tartományon” belül mozgás lehetősége alapvetően kizárt.¹¹ Ezek értelmében egy összetevő bizonyos esetekben azért nem mozgatható egy magasabban elhelyezkedő pozícióba, mert az szerkezetileg „túl közel” helyezkedik el hozzá. Ennek megfelelően a mozgások egyik zónából a másikba történnek. Az általa példaként használt angol mondat szerkezetekben, egy elem azonban akár többször is mozgatható, ha csak egy zónával kerül magasabbra. Tehát egy elem egy adott fázison belül thetából phibe, majd phiből omegába mozoghat, egyik fázisból a másikba pedig csak ugyanolyan típusú tartományba kerülhet.

7 GROHMANN, Kleanthes K.: *Prolific Domains: On the Anti-Locality of Movement Dependencies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2003.

8 CHOMSKY, Noam: „A minimalist program for linguistic theory”, in: HALE, Kenneth L. – KEYSER, Jay S. (eds.): *The view from Building 20: Essays in linguistics in honor of Sylvain Bromberger*, MIT Press, Cambridge, MA, 1993, 1–52. És CHOMSKY, Noam: *The Minimalist Program*, MIT Press, Cambridge, MA, 1995

9 JACKENDOFF, Ray: *X-Bar Syntax: A Study of Phrase Structure*, MIT Press, Cambridge, MA, 1977.

10 GROHMANN, Kleanthes K.: *Prolific Domains: On the Anti-Locality of Movement Dependencies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2003, 26.

11 De lásd: uo., 203.

A szerkezetek kialakítása során nagymértékben támaszkodtam Farkas és Alberti¹² korábbi DP-szerkezetére, számos ágrajzrészletet tőlük vettem át. A későbbiekben a megfelelő pontokon jelezni fogom, mely részletek milyen módon kapcsolódnak az ő munkájukhoz, hol és mennyiben térnek el az ő megoldásaiktól.

A komplex esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete

A szintaktikai szerkezet bemutatását az igei félteke struktúrájának ismertetésével kezdem. Ezen a ponton átveszem Farkas és Alberti munkájából azt a Fu és munkatársai¹³ elképzelésén alapuló ágrajzrészletet, ahol a deverbális magyar főnévi szerkezet mélyén megjelenik a főnévképzés alapjául szolgáló igei struktúra. A bemeneti ige a főnévi csoport szintaktikai szerkezetének legalacsonyabban elhelyezkedő összetevője, így az ágrajz felépítésének menetét alulról felfelé haladva mutatom be.

A beágyazott ige szintaktikai reprezentációjához első lépésként el kell döntenünk, hogy „lapos”¹⁴ vagy hierarchikus¹⁵ legyen-e a szerkezete, hiszen ennek függvényében eltérő szintaktikai reprezentációt és ezzel együtt eltérő módon elhelyezkedő szerteágazó tartományokat kapunk. A lapos igei struktúrát alkalmazó reprezentációk arról tudnak számot adni, hogy az ige utáni vonzatok és szabaddbóvítmények tetszőlegesen sorrendben követhetik az igei fejet, viszont mivel az ilyen konstrukciók nem szigorúan kétfelé ágazó, bináris, hanem *n*-áris, azaz többfelé ágazó ágrajzot eredményeznek, ellentmondanak a minimalista program reprezentációt érintő elveinek.

12 FARKAS Judit – ALBERTI Gábor: „The Hungarian HATNÉK-noun expression: a hybrid construction”, in: BLOCH-ROZMEJ, Anna – BONDARUK, Anna (eds.): *Constraints on structure and derivation in syntax, phonology and morphology*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2017, 71–100.

13 FU, Jingqi – ROEPER, Thomas – BORER, Hagit: *The VP within Process Nominals: Evidence from Adverbs and the VP Anaphor Do-So*, *Natural Language & Linguistic Theory* 2001/19, 549–582.

14 Mint például: É. KISS Katalin: *Miért szabad az ige utáni szórend a magyarban?*, <http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/Szabad%20ige%20utani%20szorend.pdf>, a Nyelvtudományi Intézet honlapja (letöltve: 2016.08.29.).

15 Mint például: SURÁNYI Balázs: *Verbal particles inside and outside vP*, *Acta Linguistica Hungarica* 2009/56, 201–249.

A lapos VP-vel ábrázolt szintaktikai szerkezet nem tud számot adni (teljes mértékben legalábbis semmiképp) a magyar mondatok egyik fontos sajátosságáról, az alany–tárgy aszimmetriáról, amelynek lényege, hogy az ige alanyi vonzata prominensebb, mint a tárgyi.¹⁶ Bizonyos hierarchikus ábrázolások azonban a magyar mondatnak mindkét fent említett tulajdonságát képesek megmutatni.

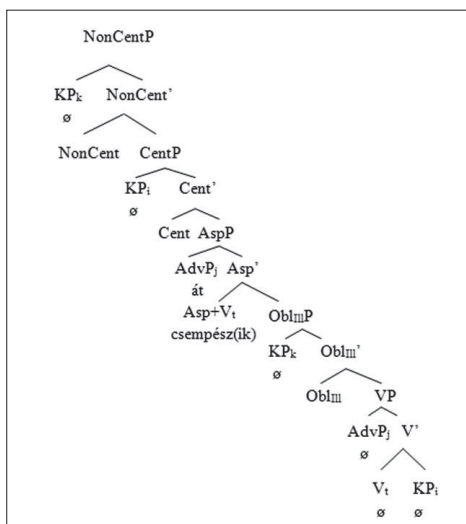
É. Kiss¹⁷ a következő módon mutatja be a hierarchikus VP szerkezetét: „[a] generatív nyelvelmélet újabb változata kétrétegű igei szintagmát feltételez. Az igit az alsó, VP réteg fejében generáljuk; a *patiens* e VP specifikálójában található. A V bővítményeként gyakran egy, a *patiens* végállapotára utaló elem (például igeekötő) jelenik meg. Az *agens* az igei szintagma felső rétegében, egy *vP* projekció specifikálójában kerül a mondatba. A *vP* réteg fejét alkotó *v* okozást kifejező absztrakt igei morféma.” Ennek megfelelően a főnévi szerkezet igei hemiszférájához hierarchikus szerkezetet társítok, amelyet az alábbi 3. ábra szemléltet, amelyen az (5) alatt közölt komplex esemény jelentésű -*As* képzős főnévi kifejezés igei féltékéjének reprezentációját adom meg. Az ilyen főnévi konstrukciók Alberti és Farkas¹⁸ alapján nagyon markáns igei jelleggel bírnak.

(5)... mindkét országba csak a lemúroknak az átcsempészése...

16 É. Kiss Katalin: *Miért szabad az ige utáni szórend a magyarban?*, <http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/Szabad%20ige%20utani%20szorend.pdf>, a Nyelvtudományi Intézet honlapja (letöltve: 2016.08.29.), ill. OLSVAY Csaba: *A lokális szerepe a lehetséges operátor-hatókörök szintaktikai magyarázatában*, ÁNyT 2011/XXIII. (Új irányok és eredmények a mondattani kutatásban), 377–414.

17 É. Kiss Katalin: *Miért szabad az ige utáni szórend a magyarban?*, <http://www.nytud.hu/oszt/elmnyelv/ekiss/publ/Szabad%20ige%20utani%20szorend.pdf>, a Nyelvtudományi Intézet honlapja, 9–10, (letöltve: 2016.08.29.).

18 ALBERTI Gábor – FARKAS Judit (megj. előtt): „Derivation of nouns”, in: LACZKÓ Tibor – ALBERTI Gábor (szerk.): *Nouns and noun phrases. Comprehensive Grammar Resources: Hungarian*.

1. ábra

A V fej komplementumpozíciójában É. Kisstól¹⁹ eltérően nem a beágyazott ige igekötői argumentuma, hanem páciensi vonzata, a későbbi *-nAk* ragos birtokos bázisgenerálódik, itt kapja meg thematikus szerepét. A beágyazott ige *át* igekötői argumentuma a VP specifikálójában bázisgenerálódik.

Az igei félteke Θ zónájának legmagasabb kiterjesztése Grohmann alapján a vP héj, amely pozícióban a beágyazott ige externális argumentuma, azaz az ige ágensi vonzata bázisgenerálódik. Mivel ez az argumentum nem jelenik meg expliciten a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek esetében, nem építettem be a szintaktikai szerkezetbe, ilyen módon a vP héjra sincs szükség. Amint az az 1. ábrán látszik, én a VP héj fölé beépítettem egy frázist a beágyazott ige oblikvuszi vonzata(i) számára. Ennek az Obl_{III} frázisnak a specifikálójában bázisgenerálódik a *mindkét országba* argumentum, amely itt kapja meg a cél thematikus szerepet, és itt történik az esetének az ellenőrzése is.

19 É. Kiss: *Miért szabad az ige utáni szórend a magyarban?*, i. m., 9–10.

20 Az Obl frázisok elnevezésében az oblikvuszi bővítmények latin esetragjának megfelelő rövidítéseket alkalmazok. Így például a *mindkét országba* kifejezés a benne megjelenő illativusi *-bA* rag okán egy Obl_{III} frázisban jelenik meg.

Mivel az igének több ilyen típusú bővítménye is lehet, ilyen frázis többször is kiépülhet egy szerkezeten belül, természetesen más-más esztragra utaló indexszel.

Az igei rész tartományának kezdeteként egy Asp héj épül ki. Erre a kiterjesztésre azért van szükség, mert a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek a képzés során megőrzik a pusztán perfektivizáló igekötőket is (6b'), azaz az ilyen jellegű főnévi kifejezések kifejeznek aspektust.

(6) a ⁽²⁾Marira rátört az ok nélkül való visszabeszélhetnék.

b ⁽²⁾Marira rátört az óra alatt való fészülködhetnék.

b' [?]Marira rátört az ebéd előtt való megfészülködhetnék.

Ennek az Asp frázisnak a specifikálójába mozog az aspektusért felelős²¹ *át* igekötő a VP specifikálójából. Mivel az Asp réteg a grohmanni modellben és az általam javasolt szerkezetben is a Φ tartományba esik, ezért az igekötő mozgatása megfelel az antilokalitás elvének²², hiszen egy (tag)mondaton, azaz az igei féltekén belül történik a mozgatás a Θ zónából a nála szerkezetileg és hierarchikusan is magasabban álló Φ zónába.

A V fej, ugyanúgy – ahogy Farkasnál és Albertinél²³ – Asp fejbe inkorporálódik, azt azonban semmi sem zárja ki, hogy közben ne állhatna meg a köztes fejekben, ugyanis amint arra Grohmann²⁴ rámutat, a fejmozgatások számát nem korlátozza az antilokalitás. Ez a fejmozgatásnak abból a tulajdonságából adódik, hogy ha egy fej egy másik fejbe inkorporálódik, akkor az onnan való

21 ALBERTI GÁBOR: „Az aspektus szintaxisa a magyarban”, in: BAKRÓ-NAGY Marianne – BÁNRÉTI Zoltán – É. KISS Katalin (szerk.): *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből. Kiefer Ferenc tiszteletére barátai és tanítványai*, Osiris, Budapest, 2000, 145–164, illetve ALBERTI GÁBOR: „Climbing for Aspect - with no Rucksack”, in: É. KISS – VAN RIEMSDIJK (eds.): *The Verbal Complex. A Study of Hungarian, German, and Dutch*, John Benjamins, Amsterdam, 2004, 253–289.

22 GROHMANN, Kleantes K.: *Prolific Domains: On the Anti-Locality of Movement Dependencies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2003.

23 FARKAS JUDIT – ALBERTI GÁBOR: „The Hungarian HATNÉK-noun expression: a hybrid construction”, in: BLOCH-ROZMEJ, Anna – BONDARUK, Anna (eds.): *Constraints on structure and derivation in syntax, phonology and morphology*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2017, 71–100.

24 GROHMANN, Kleantes K.: *Prolific Domains: On the Anti-Locality of Movement Dependencies*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2003, 188.

továbbmozgása során már egy másik fej fog mozogni a következő fejeziccióba, az a komplex fej, amelynek az eredetileg elmozgatott fej csak egy részét képezi. Mivel azonban Grohmann nem foglal egyértelműen állást abban a kérdésben, hogy a fejeknek minden hierarchikusan magasabban álló fejben meg kell-e állniuk mozgásuk során, a kérdést nyitva hagyom, és a V fejet kizárólag az AspP fejjel összeolvadva ábrázolom.

Ahogy arra Alberti és munkatársai²⁵ rámutattak, a világban észlelhető $A \rightarrow B$ hatás [...] a szórendben $\langle A, B^* \rangle$ [...] mely kimutatja ily módon a külső hatásirány és a nyelvbe kódolódó szórendi és/vagy grammatikai funkció-sorrenden alapuló motivált kapcsolatot. Ugyanakkor Alberti további munkáiban^{26, 27} arra is rámutatott, hogy ezen leképezések döntő oka, hogy az adott szereplőt vagy szereplőpárt „előtérbe állítsuk” azzal, hogy alany- illetve tárgyesetet adunk neki. Annak érdekében, hogy megmutathatóvá váljon a szintaktikai reprezentáció során, hogy mely vonzat(ok) a beágyazott ige centrális argumentuma(i), illetve melyek azok, amelyek nem centrálisak, az igei Φ zónát kezdő AspP fölé Cent, illetve NonCent frázisokat építettem be. A Cent frázis specifikálójába az ige centrális argumentumát, míg a NonCentP specifikálójába a nem centrális argumentum(ka)t mozgathatjuk. Mivel utóbbiból egy főnévi konstrukción belül több is előfordulhat, ez a kategória többször ismételhető.

A továbbiakban a főnévi szerkezet nominális féltekéjét mutatom be ezúttal is egy ábra segítségével (2. ábra), amelyben tovább folytatom az (5) alatt szereplő főnévi konstrukció szintaktikai szerkezetének bemutatását.

A nominális félteke theta zónáját az NP kiterjesztés teszi ki. Az N fej vonzataként egyedül a (nem deverbális) főnevek elidegeníthetetlen birtokosi argumentumai jelenhetnek meg, ilyenek például a relációs főnevek (például *a széle valaminek*) kötelező birtokosi vonzatai. Mivel azonban az általam vizsgált főnévi konstrukció

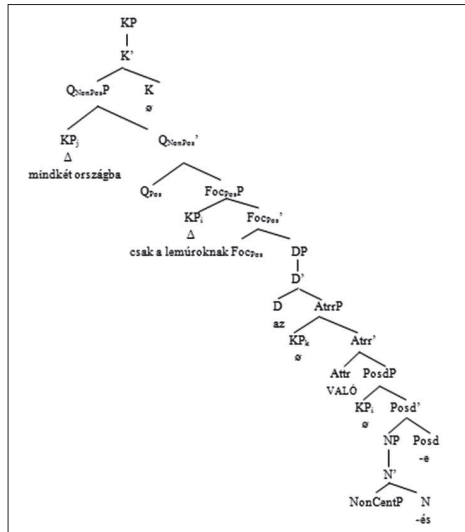
25 ALBERTI GÁBOR – GERVAIN JUDIT – SCHNELL ZSUZSANNA – SZABÓ VERONIKA – TÓTH BÁLINT: „A vonzatsorrend és az esetmorfológia külső meghatározottsága, in: KÁDÁR EDIT – SZILÁGYI N. SÁNDOR (szerk.): *Motiváltság és nyelvi ikonicitás*, Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), Kolozsvár, 2015, 155–186.

26 ALBERTI GÁBOR: *Argument Selection*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 1997.

27 ALBERTI GÁBOR (2013): „Az argumentumok precedenciaelvű realizálódása” in: KÁDÁR EDIT – SZILÁGYI N. SÁNDOR (szerk.): *Anológia és modern nyelvtelírás*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. 9–41.

deverbális, itt bázisgenerálódó birtokos nem szerepel a szerkezetben.

Ahogy az a 2. ábra is szemlélteti, átvettem Farkas és Alberti megoldását a tekintetben, hogy a szintaktikai szerkezetben azok a frázisok, amelyek fejében szuffixum típusú morféma van, jobbra ágazóak, a többi, nem szuffixum típusú morfémával kitöltött fej viszont balra ágazik. Ami az elemek linearizációját illeti, a Bartos-féle²⁸ morfoszintaktikai egyesítést alkalmazom.

2. ábra

Az NP kiterjesztést a Φ zónát indító Posd réteg követi. Specifikálójában meg kell állnia a beágyazott ige centrális argumentumának, azaz a birtokosnak, ugyanis ott történik meg annak az ellenőrzése, hogy a Posd fejből található birtokolságjel jelenléte legitim-e vagy sem. A Posd héj fölött kiépítettem egy Attr héjat is a Φ zónába. Ennek specifikálójában állnak meg a nem centrális, azaz nem birtokosi vonzatok. Amennyiben ez a pozíció megegyezik egy nem centrális vonzat kiejtési helyével, úgy az Attr

²⁸ BARTOS Huba: „Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere” in: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000, 653–762, 664.

fejben található *való* is realizálódik hangtanilag. Ha viszont a nem centrális vonzat továbbmozog innen pre-D²⁹ pozícióba, a *való* nem realizálódik hangtanilag. Ez az általam javasolt megoldás Farkas és Alberti gondolatmenetét fejlesztette tovább, akik az Attr frázis bevezetésével és a *való* elemnek az Attr fejbe való behelyezésével kívánták megoldani azt a szakirodalomban addig expliciten ki nem fejtett problémát, hogy egy főnév egy oblikvuszi bővítménye miként jelenhet meg jelzői helyzetben egy *való* elem előtt. Az általam javasolt megoldás új eleme az, hogy a jelzőként megjelenő oblikvuszi bővítmények egy lehetséges pozícióját összekapcsoltam egy, a pre-D zónában potenciálisan megjelenő pozícióval, és mindez úgy tettem, hogy a megoldásom összhangban van a grohmanni antilokalitás elveivel.

Az Attr héj fölött egy DP réteg épül ki, amely a nominális hemiszférában található Φ zóna hierarchikusan legmagasabban elhelyezkedő rétege. A D fejben a határozott névelő áll, míg a

29 A pre-D nem birtokosi pozíció egy kevésbé kutatott szintaktikai pozíció (az ezzel foglalkozó irodalmak: ALBERTI Gábor – FARKAS Judit (megj. előtt): „Modification”, in: LACZKÓ Tibor – ALBERTI Gábor (szerk.): *Nouns and noun phrases. Comprehensive Grammar Resources: Hungarian*, illetve KARÁCSONYI Krisztina: *Prenominális operátorsorrend a főnévi csoport operátorzónájában*, BA szakdolgozati tanulmány, Pécsi Tudományegyetem, Magyar Nyelv-és Irodalomtudományi Intézet, Nyelvtudományi Tanszék, Pécs, 2016(kézirat) a magyar deverbális, komplex esemény jelentésű főnévi csoport szerkezetén belül. A pozíciót az alább látható (i) példa vastagon szedett része szemlélteti. A pre-D nem birtokosi pozíciót és a *-nAk* ragos birtokost, amelynek kitöltött pre-D pozíció esetén szintén markáns logikai jelentéssel bíró operátornak kell lennie, egymással nem lehet felcserélni.

(i) Na például **mindkét városba** mindkét futárnak az elküldése, az rossz ötlet volt.

A példamondatban a „na például” konstrukció (ALBERTI Gábor – FARKAS Judit – SZABÓ Veronika: „Arguments for Arguments in the Complement Zone of the Hungarian Nominal Head”, in: É.KISS Katalin – SURÁNYI Balázs – DÉKÁNY Éva (eds.): *Approaches to Hungarian: Volume 14: Papers from the 2013 Páiliscsaba Conference*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2015, 5-36.) biztosítja, hogy a főnévi összetevő nem szakad szét, és a pre-D nem birtokosi pozícióban lévő elem nem kerül az ige szintjén operátorpozícióba. Mivel a konstrukció az egész benne lévő főnévi kifejezésnek a kontrasztív topikra jellemző hangsúlyt ad, a benne lévő operátorok csak belső hatkörüek lehetnek. Azonban az egyszerű esemény jelentésű főnevek esetén nem beszélhetünk belső hatókörrel, ugyanis ilyenkor a *-nAk* ragos birtokos nem tematikus, hanem konceptuális argumentum, így bizonyíthatóan nem megállapítható, hogy az ilyen főnévi konstrukcióknak feltételezhetünk-e pre-D nem birtokosi pozíciót.

DP specifikálójában az Alberti és munkatársai által Alexiadou³⁰ történeti érveléséből kikövetkeztetett D-láthatósági elvből (7) következően nem jelenhet meg semmi, hiszen ezen frázis esetében a fej és a specifikáló nem lehet egyszerre kitöltve.

(7) *D-láthatósági elv*

Határozott főnévi kifejezés esetében vagy a D-fejnek vagy a D specifikálójának kitöltve kell lennie azzal a kitételrel, hogy ezen pozíciók együttes kitöltése nem lehetséges.

A DP réteg fölött kezdődik a nominális rész Ω zónája. Ebben a zónában épülnek ki frázisok az operátor szerepű *-nAk* ragos birtokos, illetve az operátor szerepű pre-D nem birtokosi argumentumok számára. Ezek az argumentumok a Φ zónabeli Posd, illetve Attr frázisok specifikálóiból mozogtak közvetlenül ide az Ω zónába, és így kiküszöbölhetővé válnak a Farkas és Alberti által javasolt, operátorfunkció nélküli Pos és NonPos frázisok a szerkezetet ezáltal egyszerűbbé és gazdaságosabbá téve. Az is alátámasztja, hogy nincs szükség Φ zónabeli Pos és NonPos frázisokra, hogy a pre-D zónában megjelenő összetevők markáns operátorfunkció nélkül nem tökéletesen grammatikusak.³¹

Fontos megemlíteni, hogy a pre-D nem birtokosi pozíció többszörösen is ki lehet töltve (8), az ilyen esetekben, tehát amikor pre-D nem birtokosi zónáról beszélhetünk, a szerkezet annyiban tér el az egyszerűen kitöltött pozícióval rendelkező konstrukciótól, hogy több nem birtokosi (NonPos) frázis jelenik meg benne.

(8) Na például mindhárom városba mindkét küldeménynek csak Péterrel az elküldése, az rossz ötlet volt.

30 ALEXIADOU, Artemis. "On the development of possessive determiners. Consequences for DP structure" in: FUSS, Eric – TRIPS, Carola: *Diachronic clues to synchronic grammar*, *Linguistik Aktuell* 72, Amsterdam, John Benjamins, 2004, 31–58.

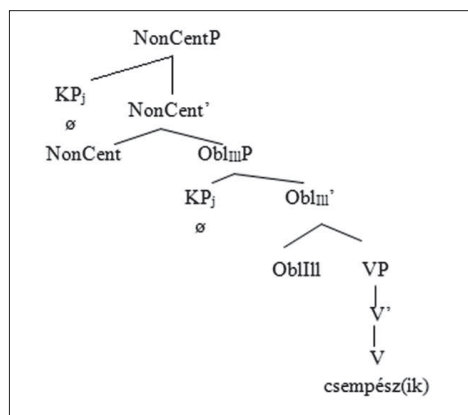
31 Az explicit operátorfunkcióra utaló elem nélkül megjelenő *-nAk* ragos birtokos szintén tekinthető operátornak, még hozzá topiknak. A *-nAk* ragos birtokos operátor volta mellett foglal állást már Szabolcsi és Laczkó is a DP-CP párhuzam kapcsán.

Az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete

Jelen fejezetben az egyszerű esemény jelentésű deverbális főnévi konstrukciók szintaktikai szerkezetét mutatom be a (9) alatt közölt főnévi konstrukció ágrajzának segítségével.

(9) ... a lemúroknak a Csodaországba való csempészete...

Az ágrajzot ismét két részletben közlöm, az egyik részlet a főnévi kifejezés igei (3. ábra), a másik pedig a főnévi (4. ábra) hemiszféráját szemlélteti. Az ábrákhoz fűzött magyarázatok során csupán a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek szintaktikai reprezentációjától eltérő megoldásokra és elemekre térek ki.

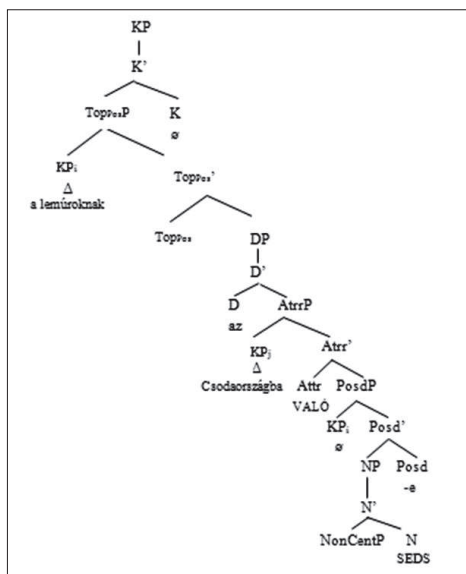
3. ábra

Amint azt a 3. ábra szemlélteti, az egyszerű esemény jelentésű deverbális főnevek szintaktikai szerkezetének igei hemiszférája egyszerűbb, mint a komplex esemény jelentésűeké. A későbbi *-nAk* ragos birtokos nem thematikus, hanem konceptuális argumentuma a képzés alapjául szolgáló igének, ezért nem a theta zónában, a V fej mögött, hanem a főnévi hemiszférában, a Posd specifikálójában bázisgenerálódik.

A komplex esemény jelentésű főnevek igei féltekéjét modellező ágrajzrészlethez képest a másik releváns különbség, hogy

az egyszerű esemény jelentésű főnevek nem őrzik meg a pusztán perfektivizáló igekötőket. Az általam választott példában sincsen igekötő, ennek megfelelően nem volt szükség az Asp héjnak a szerkezetbe való beépítésére sem.

Az igei félteke a fent említett két eltérésen kívül megegyezik a komplex esemény jelentésű főnevek igei féltekéjével. A két szerkezet főnévi féltekéjében (4. ábra) az alábbi eltérések mutathatók ki.

4. ábra

A főnévi rész ebben az esetben is az N kiterjesztéstől indul. Eltérés mutatkozik azonban a tekintetben, hogy mi tölti ki az N fejet. Az egyszerű esemény jelentésű főnevek esetén egy absztrakt SEDS (Simple Event Denoting Suffix) morfémát helyeztem az N fejbe, mivel a képzés nem olyan egyszerű és nem csupán egyetlen összeolvasztó jellegű lépésből áll, mint a komplex esemény jelentésű főnevek esetében.³²

A későbbi *-nAk* ragos birtokos – lévén a kiinduló igének nem thematikus, hanem konceptuális argumentumáról van szó – a

³² Például az egyszerű esemény jelentésű *operáció* főnév esetén mintha az *operál* ige csonkolódna, majd a már csonkolt alakra kerülne rá a *-ció* végződés.

Posd specifikálójában bázisgenerálódik, ahol továbbra is annak ellenőrzése történik meg, hogy indokolt-e a birtokoltságjel jelenléte.

Az ige oblikvuszi argumentuma a nem centrális frázis specifikálójában bázisgenerálódott, majd onnan a már megszokott módon az Attr specifikálójába mozog. Mivel azonban ez az elem nem tudna hová továbbmozogni – az egyszerű esemény jelentésű főnevek esetén nem bizonyítható a pre-D nem birtokosi pozíció létezése –, és ebben az esetben itt is hangzik el.

A szerkezet tetején az esetrag frázisa, valamint a *-nAk* ragos birtokos szintaktikai pozíciója helyezkedik el. Utóbbit én minden olyan esetben – legyen szó akár komplex, akár egyszerű esemény jelentésű deverbális főnevekről –, ahol az ebben a pozícióban szereplő kifejezés nem egy markáns logikai jelentéssel bíró operátor (azaz fókusz vagy kvantor), topik operátorként ábrázolok, amely megoldás a generatív szakirodalomban korántsem ismeretlen.³³

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a transzformációs generatív mondattan minimalista ágának szabályai szerint létrehozott szintaktikai reprezentációkat mutattam be. A tanulmány első részében a komplex esemény jelentésű, deverbálisan képzett, és a nem igéből képzett főnevek szintaktikai reprezentálására egyaránt alkalmas szerkezetet ismertettem, amelyben az egyes összetevők mozgatása megfelel a Grohmann-féle antilokalitás szabályainak. A főnévi kifejezés egészét igei és nominális hemiszférára osztottam, a beágyazott ígét hierarchikus VP struktúrával ábrázoltam. A szerkezet a pre-D nem birtokosi zónát szabad omega zónaként kezeli, emellett pedig lehetséges megoldása lehet annak a szakirodalomban expliciten ki nem fejtett problémának, hogy a (beágyazott) ige egy argumentuma miként kerülhet egy jelzői *való* konstrukcióba. A szerkezeten

33 SZABOLCSI Anna – LACZKÓ Tibor: „A főnévi csoport szerkezete” in: KIEFER Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan*, Akadémiai, Budapest, 1992, 179–298., ill. É. KISS Katalin: „The Hungarian Noun Phrase is like the English Noun Phrase.” in: ALBERTI Gábor – KENESEI István (szerk.): *Approaches to Hungarian Volume Seven*, JATE Press, Szeged, 2000, 119–150., ill. ROEHRS, Dorian: *Splitting the Nominal Left Periphery into DP and TopP: Two Pre-adjectival Positions for Possessives in German*, <http://ling.auf.net/lingbuzz/002111>, (letöltve: 2016.07.28.)

az adekvát (a kiinduló ige argumentumszerkezetével összefüggő) módosításokat végrehajtva bemutattam egy, az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai reprezentálására alkalmas ágrajzot.³⁴

34 A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-2-I.-PTE-284 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.